

Μαρία Δ. Πετροπούλου

Σοφία Ι. Μαργαρίτη

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

Έκφραση - Έκθεση
ΛΥΚΕΙΟΥ

- Θεωρία - ασκήσεις
- 8 θεματικοί κύκλοι
- Κριτήρια αξιολόγησης

περιέχει
CD-ROM με

- παρουσιάσεις θεματικών ενοτήτων σε PowerPoint
- απαντήσεις των ασκήσεων θεωρίας
- απαντήσεις των κριτηρίων αξιολόγησης

Κάθε γνήσιο αντίτυπο υπογράφεται από τις συγγραφείς

ISBN 978-960-456-487-3

© Copyright: Μ. Πετροπούλου, Σ. Μαργαρίτη, Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2017

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία

Εκτύπωση

Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΙΚΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας

Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19

Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ:

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ:

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

Προλογικό σημείωμα

«Έχω συνειδητοποιήσει ότι όλα μας τα προβλήματα προκύπτουν από την αποτυχία μας να χρησιμοποιήσουμε μια απλή και ξεκάθαρη γλώσσα».

Jean-Paul Sartre

Το βιβλίο αυτό εμπεριέχει γνωστικό υλικό για το μάθημα της Έκφρασης – Έκθεσης της Β' Λυκείου. Συμβαδίζει με την ύλη που εμπεριέχεται στο σχολικό εγχειρίδιο, και τους Θεματικούς Κύκλους, προκειμένου να καλυφθούν κενά στην κατανόηση και την εμπέδωσή της. Για την εκπόνησή του λήφθηκαν υπόψη και αξιοποιήθηκαν οι οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας καθώς και αξιόπιστες πηγές που επιλέχθηκαν με μεγάλη προσοχή και ακρίβεια. Για την περαιτέρω κατάκτηση της γνώσης, της γλωσσικής επάρκειας και την άσκηση της κριτικής σκέψης, έχουν περιληφθεί στις σελίδες του, ασκήσεις θεωρίας και κριτήρια αξιολόγησης για κάθε ενότητα χωριστά. Επιπλέον, προηγήθηκε έρευνα σε εφημερίδες και διαδικτυο προκειμένου να επιλέξουμε άρθρα επικεντρωμένα σε κάθε ενότητα, για μελέτη και προβληματισμό του μαθητή. Ο βασικός στόχος είναι να καλλιεργηθεί η κρίση και η σκέψη του, να αναπτυχθεί η γλωσσική του ικανότητα, να εμπλουτιστεί το λεξιλόγιό του, να αποκτήσει επάρκεια γνώσεων πάνω στα απαιτητικά θέματα της Β' Λυκείου.

Από την άλλη μεριά το βοηθητικό αυτό εγχειρίδιο απευθύνεται στους διδάσκοντες το μάθημα της έκθεσης, ως πολύτιμο χρηστικό εργαλείο, από όπου μπορούν να αντλήσουν στοχοποιημένες ασκήσεις σχετικές με τη θεωρία του σχολικού, εύστοχα κείμενα για να αξιοποιήσουν στη διδασκαλία τους, κριτήρια αξιολόγησης που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για αξιολόγηση εμπέδωσης της ύλης. Τα κριτήρια αξιολόγησης ακολουθούν τις αντίστοιχες οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας οπότε περιλαμβάνουν:

- Πρωτότυπο κείμενο, που δεν περιλαμβάνεται στα σχολικά εγχειρίδια, σχετιζόμενο με τη θεματική ενότητα που εξετάζεται.
- Περίληψη ή διάγραμμα του κειμένου (20-25 μονάδες).
- Ερωτήσεις θεωρίας και επεξεργασίας του κειμένου (25-30 μονάδες).
- Παραγωγή γραπτού λόγου, ενταγμένου σε επικοινωνιακό πλαίσιο, με συγκεκριμένο αριθμό λέξεων (400-500 λέξεις) (50 μονάδες).

Το συνοδευτικό CD-ROM περιλαμβάνει παρουσίαση της ύλης των θεματικών ενότητων της έκθεσης σε **PowerPoint**. Ο στόχος του είναι η επικέντρωση της προσοχής

του μαθητή στα ουσιαστικά σημεία κάθε ενότητας, ώστε να γίνει η διαδικασία μάθησης πιο ελκυστική, εύληπτη και αποδοτική. Το **PowerPoint** είναι ιδιαίτερα χρήσιμο κατά την περίοδο των επαναλήψεων αλλά και κατά τη διδακτική πράξη στην αίθουσα διδασκαλίας. Η χρήση των νέων τεχνολογιών ελκύει διδάσκοντες και διδασκόμενους και προσαρμόζει το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στους γρήγορους ρυθμούς εξέλιξης στον χώρο της εκπαίδευσης.

Ειδικότερα το βιβλίο **Τεχνικές Έκφρασης, Έκφραση - Έκθεση Β' Λυκείου** περιέχει:

1. **Θεωρία** του σχολικού βιβλίου – εφαρμογές και ασκήσεις εμπέδωσής της.
2. **Μεθοδολογία περίληψης** και διαγράμματος κειμένου – εφαρμογές και ασκήσεις εμπέδωσής της.
3. **Πιθανές ερωτήσεις θεωρίας** και υποδειγματικές απαντήσεις τους.
4. Γνωστικό υλικό, σε **διαγραμματική μορφή**, για όλα τα θέματα έκθεσης που περιλαμβάνονται στα σχολικά εγχειρίδια.
5. **Επιλεγμένα άρθρα** από αξιόπιστες πηγές, για μελέτη και προβληματισμό.
6. **Κριτήρια αξιολόγησης τρία και ολιγόλεπτα** (δεκαπεντάλεπτα τεστ), για κάθε θεματική ενότητα, προσαρμοσμένα στο ύφος και τις υποδείξεις του Υπουργείου Παιδείας.

Το **συνοδευτικό CD-ROM** περιέχει:

1. Απαντήσεις στις ασκήσεις εμπέδωσης της θεωρίας του σχολικού βιβλίου.
2. Απαντήσεις των κριτηρίων αξιολόγησης.
3. Παρουσίαση των θεματικών ενοτήτων της έκθεσης σε PowerPoint.
4. Εκτυπώσιμα δεκαπεντάλεπτα τεστ για χρήση από τον διδάσκοντα.

Το βιβλίο αυτό εμπνεύστηκε, γράφτηκε και αφιερώνεται στους μαθητές μας, τους πρωταγωνιστές της ζωής μας...

Μαρία Πετροπούλου
Σοφία Μαργαρίτη

Περιεχόμενα

Α' Μέρος: Θεωρία – εφαρμογές – ασκήσεις

1ο κεφάλαιο: Η είδηση και το σχόλιο

► Δημοσιογραφία	11
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	12
► Σημεία στίξης σχολιαστικά	13
Άσκησης εμπέδωσης θεωρίας	15
► Προβολή και διαφοροποίηση της είδησης	17
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	17
► Διαπλοκή του γεγονότος με το σχόλιο στην είδηση	20
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	20
► Τα «αστέρια» της είδησης	22
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	24
► Οπτική γωνία δημοσιογράφου	25
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	25
► Ο τίτλος της είδησης	26
Άσκησης εμπέδωσης θεωρίας	26
► Συντακτικά στοιχεία στην είδηση	30
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	30
► Ο χρόνος στην παρουσίαση της είδησης	31
Άσκησης εμπέδωσης θεωρίας	31
► Ενεργητική-παθητική σύνταξη	34
Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας	34
► Μετατροπή παθητικής σύνταξης σε ενεργητική	36
Άσκησης εμπέδωσης θεωρίας	37

2ο κεφάλαιο: Βιογραφικά είδη

► Ορισμοί	40
Άσκησης εμπέδωσης θεωρίας	42
► Αυτοβιογραφικό σημείωμα – συστατική επιστολή	45
► Αυτοβιογραφία / μυθιστορηματική αυτοβιογραφία	47
► Απομνημονεύματα / ημερολόγιο	48
► Βιογραφικό σημείωμα	50
Παραδείγματα και ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας	52

3ο κεφάλαιο: Παρουσίαση – Κριτική

► Παρουσίαση και κριτική βιβλίου	57
1. Η ταυτότητα του βιβλίου	57
2. Βιβλιοπαρουσίαση	57
<i>Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας</i>	58
3. Βιβλιοκριτική	59
<i>Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας</i>	60
4. Το ύφος της κριτικής	61
<i>Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας</i>	63
► Επιλογή/δικαιολόγηση ρηματικών προσώπων	64
► Απλή και διαδοχική υπόταξη / η σύνδεση των προτάσεων	65
<i>Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας</i>	67
► Αναφορικές προτάσεις	69
<i>Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας</i>	70
► Παρουσίαση και κριτική θεατρικής παράστασης	72
<i>Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας</i>	72
► Είδη θεάτρου / λεξιλόγιο – λεξιλόγιο κριτικής θεάτρου	81
► Παρουσίαση και κριτική άλλων μορφών τέχνης	85
<i>Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας</i>	86
► Οργάνωση του λόγου: ορισμός και διαίρεση	92
Α. Ορισμός	92
<i>Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας</i>	93
Β. Διαίρεση	96
<i>Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας</i>	96

4ο κεφάλαιο: Σημειώσεις – Περίληψη

I. Σημειώσεις	99
Α. Σημειώσεις από γραπτό λόγο	99
<i>Παράδειγμα τρόπου εργασίας</i>	101
Β. Σημειώσεις από προφορικό λόγο	104
II. Περίληψη νεοελληνικού κειμένου	105
Τεχνική σύνταξης περίληψης γραπτού κειμένου	105
Διαρθρωτικές – μεταβατικές λέξεις για την περίληψη	108
<i>Παράδειγμα τρόπου εκπόνησης περίληψης κειμένου</i>	110

5ο κεφάλαιο: Παράγραφος

► Η αξία της παραγράφου / δομή της παραγράφου	115
► Τρόποι ανάπτυξης παραγράφου	118
<i>Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας</i>	124

6ο κεφάλαιο: Επικοινωνιακό πλαίσιο στην έκθεση

A. Άρθρο	137
B. Ομιλία	138
Γ. Επιστολή	141
Πιθανές ερωτήσεις θεωρίας	145

Β' Μέρος: Θεματικοί κύκλοι και κριτήρια αξιολόγησης**1ος Θεματικός Κύκλος: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης**

► Ορισμοί • Θετικός/αρνητικός ρόλος ΜΜΕ	155
1ο κριτήριο αξιολόγησης	164
► Τηλεόραση	168
2ο κριτήριο αξιολόγησης	177
► Τύπος • Ηλεκτρονικός Τύπος • Κόμικς, περιοδικά	180
► Βιβλίο • Ηλεκτρονικό βιβλίο	191
3ο κριτήριο αξιολόγησης	198
► Δημοσιογραφία, δημοσιογραφική δεοντολογία	201
► Δελτία ειδήσεων	206
4ο κριτήριο αξιολόγησης	213
► Πληροφόρηση, παραπληροφόρηση, προπαγάνδα	216
► Υπερπληροφόρηση	221
► Φήμη	222
5ο κριτήριο αξιολόγησης	228
► Ριάλιτι ή εκπομπές «κοινωνικού περιεχομένου»	231
6ο κριτήριο αξιολόγησης	236
► Διαδίκτυο	238
7ο κριτήριο αξιολόγησης	246

2ος Θεματικός Κύκλος: Εργασία – Επάγγελμα

► Ορισμοί • Αξία, σημασία εργασίας • Αλλοτρίωση ανθρώπου από εργασία ...	249
► Αυτοματοποίηση/μηχανοποίηση εργασίας • Τηλεργασία	255
► Εργασία ατόμων με αναπηρία	258
► Επαγγελματικός προσανατολισμός	261
1ο κριτήριο αξιολόγησης (8ο)	270
► Ανεργία	273
2ο κριτήριο αξιολόγησης (9ο)	280
► Εξειδίκευση – καταμερισμός	283
3ο κριτήριο αξιολόγησης (10ο)	293

3ος Θεματικός Κύκλος: Στερεότυπα – Προκαταλήψεις

► Στερεότυπα	297
► Ρατσισμός	299
► Πρόσφυγες – μετανάστες	304
► Διακρίσεις σε βάρος των γυναικών – σεξισμός	306
► Άτομα με ειδικές ανάγκες	309
<i>Κριτήριο αξιολόγησης (11ο)</i>	318

4ος Θεματικός Κύκλος: Τέχνη

► Ορισμοί • Προσφορά/αξία/σημασία τέχνης	321
► Καλλιτεχνικές τάσεις	325
<i>Κριτήριο αξιολόγησης (12ο)</i>	333

5ος Θεματικός Κύκλος: Γλώσσα – λακωνικότητα, αρκτικόλεξα

► Ορισμοί	337
► Γλώσσα και σκέψη	338
► Greeklish: λόγος και αντίλογος	343
<i>1ο κριτήριο αξιολόγησης (13ο)</i>	348
► Λακωνικότητα	350
► Αρκτικόλεξα, ακρωνύμια, συντομογραφίες	354
<i>2ο κριτήριο αξιολόγησης (14ο)</i>	357

6ος Θεματικός Κύκλος: Ελεύθερος χρόνος – Ψυχαγωγία

► Ελεύθερος χρόνος	361
<i>1ο κριτήριο αξιολόγησης (15ο)</i>	371
► Ψυχαγωγία – Διασκέδαση	374
<i>2ο κριτήριο αξιολόγησης (16ο)</i>	383

7ος Θεματικός Κύκλος: Παιδεία – Εκπαίδευση

► Ορισμοί • Αξία της παιδείας • Κρίση της εκπαίδευσης • Σύγχρονο σχολείο ...	385
<i>Κριτήριο αξιολόγησης (17ο)</i>	399

8ος Θεματικός Κύκλος: Κριτική – Αυτοκριτική

► Ορισμοί • Μορφές κριτικής • Προϋποθέσεις γόνιμης κριτικής • Αυτογνωσία • Κριτική ικανότητα • Αυτογνωσία στην εκπαίδευση	402
<i>Κριτήριο αξιολόγησης (18ο)</i>	414

Δεκαπεντάλεπτα τεστ	417
----------------------------------	-----

Βιβλιογραφία	429
---------------------------	-----

ΘΕΩΡΙΑ

• εφαρμογές • ασκήσεις

1ο Κεφάλαιο: ΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΟ

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΑ	ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Αναγραφή ειδήσεων, ανακοίνωση γεγονότων • Αντικειμενική απόδοση γεγονότων • Σχόλιο δημοσιογράφου	<ul style="list-style-type: none"> • Ερμηνεύει/σχολιάζει γεγονότα, ειδήσεις • Άρθρο • Σχόλιο • Χρονογράφημα • Γελοιογραφία

ΕΙΔΗΣΗ = γεγονός + σχόλιο

ΓΕΓΟΝΟΣ	ΣΧΟΛΙΟ
<p>Καταγραφή του γεγονότος, περιστατικού, φαινομένου αντικειμενικά</p>	<p>ΑΜΕΣΟ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χωριστό από την είδηση • Μέσα στην είδηση • Στίξη • Υπογράμμιση • Γράμματα <p>ΕΜΜΕΣΟ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Έντονος τίτλος • Έκταση θέματος • Θέση – προτεραιότητα

- ▶ **Είδηση:** πληροφορία, αναγγελία, πράξη επικοινωνίας η οποία παρουσιάζει προφορικά ή γραπτά μια σειρά πραγματικών γεγονότων. Αποτελεί τον πυρήνα της δημοσιογραφικής δραστηριότητας και των ΜΜΕ.
- ▶ **Γεγονός:** κάτι που έγινε, περιστατικό, συμβάν, πράγμα αναμφισβήτητο, κάτι δεδομένο. Το γεγονός καταγράφεται από τα ΜΜΕ ως είδηση, αλλά και η είδηση μπορεί να προκαλέσει με τη σειρά της άλλα συνοδευτικά γεγονότα και να επηρεάσει την εξέλιξη του γεγονότος, οδηγώντας σε μια νέα είδηση.

Είναι κάτι αντικειμενικό και αναμφισβήτητο.

- **Σχόλιο:** σύντομη ερμηνεία των λέξεων και φράσεων κειμένου, κρίση ή επίκριση γεγονότων. Υποκειμενικότητα.

Είναι κάτι υποκειμενικό και εκφράζει την κρίση αυτού που γράφει, ερμηνεύει αποδοκιμάζει ή επιδοκιμάζει.

ΘΕΤΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Ολόπλευρη ενημέρωση του κοινού. • Διάκριση του γεγονότος από το σχόλιο. 	<ul style="list-style-type: none"> • Παραπλάνηση του κοινού που δεν γνωρίζει και δεν μπορεί να ξέρει. Προπαγάνδα. • Ταύτιση γεγονότος με το σχόλιο. • Η γνώμη του δημοσιογράφου μπορεί να θεωρηθεί ως το πραγματικό γεγονός.

Άσκηση εμπέδωσης θεωρίας

Να εντοπίσετε το γεγονός και το σχόλιο στα παρακάτω αποσπάσματα από εφημερίδες.

- 1** Η απελευθέρωση της πετρελαιοκίνησης σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη πριν από δύο περίπου χρόνια εκτόξευσε τις πωλήσεις των ντίζελ αυτοκινήτων και διαφοροποίησε την αναλογία στις ταξινομήσεις. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους, η υψηλή ροπή και η χαμηλή κατανάλωση σε συνδυασμό με τη φθηνότερη τιμή του πετρελαίου, αποτέλεσαν ισχυρό δέλεαρ για μεγάλη μερίδα των αγοραστών, οι οποίοι φάνηκαν ικανοποιημένοι από την απόδοση της αγοράς του αυτοκινήτου τους.
- 2** Με οριακές διακυμάνσεις κινείται η χρηματιστηριακή αγορά στο άνοιγμα της σημερινής συνεδρίασης, ενώ μικρές ανοδικές τάσεις επικρατούν στα ευρωπαϊκά χρηματιστήρια. Η πολιτική της κυβέρνησης δεν φαίνεται να αποδίδει τους καρπούς που υποσχέθηκε προεκλογικά. Το μέλλον μας κρίνεται αβέβαιο.
- 3** Αύριο, Τρίτη, θα καταβληθούν οι πενιχρές συντάξεις του Ιουλίου του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων σε 703.269 συνταξιούχους του Οργανισμού. Η πληρωμή θα γίνει με πίστωση στους τραπεζικούς λογαριασμούς ή σε λογαριασμούς ΕΛΤΑ, που έχουν επιλέξει οι συνταξιούχοι, αν και τα ποσά είναι τόσο αμελητέα, που οι περισσότεροι τα θεωρούν ως χαρτζηλίκι για τον καφέ τους.
- 4** Πρόβλεψη για τη δημιουργία κοινού πλαισίου είσπραξης ασφαλιστικών εισφορών και φορολογικών εσόδων, προβλέπει απόφαση των υπουργών Οικονομικών Γκίκα Χαρδούβελη και Εργασίας Γιάννη Βρούτση.

- 5** Εδώ και μερικές εβδομάδες ανακοινώθηκε η παραίτηση του Γιάννη Κωστόπουλου από την προεδρία της Alpha Bank. Είδαμε στον Τύπο πολλά αφιερώματα σχετικά με τη σταδιοδρομία του μεγάλου αυτού τραπεζίτη, που πήρε το 1973 μια μικρή οικογενειακή τράπεζα και την ανέδειξε σε μία από τις σημερινές τέσσερις συστημικές τράπεζες της χώρας.

Η ΣΤΙΞΗ ΘΕΩΡΕΙΤΑΙ ΣΧΟΛΙΟ

ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΙΞΗΣ ΣΧΟΛΙΑΣΤΙΚΑ

Ερωτηματικό (;)

Μπορεί να φανερώνει:

- Προτροπή ή παράκληση (με ευγενικό τρόπο): π.χ. θέλεις να κλείσεις το παράθυρο γιατί κρυώνω;
- Μέσα σε παρένθεση δείχνει ειρωνεία, αμφιβολία, αμφισβήτηση: π.χ. Ήταν βέβαιος ότι είναι ο καλύτερος ποδοσφαιριστής της Ελλάδας (;)
- Ρητορική ερώτηση: π.χ. πώς να αντέξει τόση πίεση στη δουλειά;
- Παραστατικότητα, έμφαση: π.χ. καλά δεν είπαμε να διαβάξεις περισσότερο από το πρώτο τρίμηνο;
- Πολλές φορές μια ερώτηση μπαίνει για να προβληματίσει ή να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη: π.χ. πώς θα διαμορφωθεί στο μέλλον η αγορά εργασίας, όταν εισβάλλει η αυτοματοποίηση σε όλους τους τομείς;

Θαυμαστικό (!)

- Στο τέλος της πρότασης εκφράζει θαυμασμό: π.χ. τι ωραία μέρα σήμερα!
- Μέσα στην πρόταση μετά από επιφωνηματική φράση, εκφράζει θαυμασμό ή και κατάπληξη: π.χ. αχ! και να μπορούσα τον κόσμο να άλλαξα...
- Μέσα σε παρένθεση για να δείξει απορία: π.χ. πώς γίνεται πάλι να είσαι έξω (!)
- Μπορεί να γραφεί για να δείξει υπερβολή: π.χ. πήγε στη Θεσσαλονίκη σε τρεις ώρες!
- Έντονο σαρκασμό ή αμφιβολία
- Το ερωτηματικό και το θαυμαστικό έχουν λογική και συναισθηματική αξία.

Παρένθεση (( ))

- Απομονώνει λέξη ή φράση που συμπληρώνει το νόημα, αλλά μπορεί και να παραληφθεί.
- Αναφέρονται οι παραπομπές.

- Όταν κάτι μπαίνει μέσα σε παρένθεση θεωρείται δευτερεύον, ασήμαντο, λεπτομέρεια.
- Μέσα σε παρένθεση μπορεί να βάζει ο συγγραφέας τα σχόλιά του.

Αποσιωπητικά (...)

- Δηλώνουν ατελή πρόταση.
- Χρησιμοποιούνται όταν αναμένεται να ξαφνιαστεί ο αναγνώστης.
- Μπορεί να δηλώνουν υπονοούμενο, κάτι που εννοείται εύκολα.
- Προβληματίζουν ή ευαισθητοποιούν ή επιτείνουν την προσοχή του αναγνώστη.
- Δηλώνουν αμφισβήτηση, ειρωνεία.
- Δηλώνουν υπαινιγμό.
- Εκφράζουν κάποιο έντονο συναίσθημα, συγκίνηση, λύπη.
- Πολλές φορές, εκφράζουν την αδυναμία του πομπού να ολοκληρώσει λόγω συγκίνησης.
- Δείχνουν δισταγμό, ενδοιασμό, νευρικήτητα: π.χ. και τώρα... τι θα γίνει...
- Τονίζουν την υπερβολή και δημιουργούν κωμικό αποτέλεσμα: π.χ. εφιάλτης το ... ραντεβού ζέστης και νέφους.
- Δημιουργούν κλίμα αβεβαιότητας: π.χ. πρέπει να λάβουμε σύντομα μέτρα πρόληψης αν θέλουμε να επιζήσουμε ...

Παύλα (–) μεγαλύτερη από το ενωτικό (–)

- Εισάγει αλλαγή προσώπου σε διάλογο.
- Δείχνει μεγαλύτερη αντίθεση προηγούμενων και επόμενων.
- Δείχνει απότομη αλλαγή, ανακολουθία στη φράση.
- Υποδηλώνει ότι η φράση έμεινε ατέλειωτη.

Διπλή παύλα (– ... –)

- Εξηγεί ή συμπληρώνει τα λεγόμενα, όταν η επεξήγηση θεωρείται τόσο σημαντική, ώστε να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί παρένθεση, ενώ το κλείσιμό της σε κόμματα θα δημιουργούσε ασάφεια.

Εισαγωγικά (« »)

- Μπορεί να φανερώνουν:
  - Λόγια τρίτων που αναφέρονται όπως ειπώθηκαν, ευθύ λόγο, αυθεντίες.
  - Ρητά, φράσεις, που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα.
  - Τίτλους βιβλίων, εφημερίδων, πλοίων.
- Μπορεί να δηλώνουν έμφαση, συνυποδηλωτική χρήση της γλώσσας, συναισθηματική – συγκινησιακή χρήση της γλώσσας.

- Μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να περιορίσουν ή να απαξιώσουν μια έννοια, να δηλώσουν αμφισβήτηση.
- «Χρωματίζουν» συγκινησιακά μια λέξη.
- Μέσα σε εισαγωγικά μπορεί να μπουν λέξεις που ανήκουν στο ειδικό λεξιλόγιο μιας επιστήμης.

Τα σημεία στίξης γενικά ανάλογα το γλωσσικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσονται, μπορεί να δηλώνουν: θαυμασμό, ενθάρρυνση, ευχαρίστηση, έκπληξη, συμφωνία, αποδοκιμασία, αποστροφή, αγανάκτηση, κατάπληξη, αποθάρρυνση, δισταγμό, απορία, αμφισβήτηση, ειρωνεία, έμφαση.

Ασκήσεις εμπέδωσης θεωρίας

A Να παρατηρήσετε τα παρακάτω παραδείγματα και να προσδιορίσετε το είδος σχολίου που εκφράζουν τα σημεία στίξης.

- Να 'ταν αυτό το τέλος ή μόνο η αρχή;
- Μμμ... αυτό ήταν που πάντα έκανε λάθος.
- Τρεις πέντε δεκαπέντε – και τρία;
- Τι ωραία μουσική μας έβαλες απόψε!
- Τι συμφορά είναι αυτή Θεέ μου;
- Οδηγούσε ακούγοντας όπερα! Συνήθως την Κάρμεν του Μπιζέ.
- «δεν με αναγνωρίζεις;»
«όχι, ποιος είσαι;»
«ο Παύλος ... ο συμμαθητής σου από το Βαρβάκειο ... που καθόμασταν μαζί στο εργαστήριο της χημείας ...»
- Αν εξαιρέσουμε τα μυθιστορήματα, στις υπόλοιπες ιστορίες (νουβέλες, διηγήματα, παραμύθια) οι ήρωες μπορεί να είναι πολυάριθμοι.
- Οι βιολόγοι ρωτούν «τι είναι ζωή;»
- Πρώτοι οι Έλληνες σε διεθνές επίπεδο ... στη φοροδιαφυγή.
- Με την τράπεζα θεμάτων όλοι (;) οι μαθητές είναι καλύτερα προετοιμασμένοι για τις Πανελλήνιες (!)
- Μετά τη χορωδία έβγαλε λόγο –ποιος άλλος– ο διευθυντής φυσιικά.

Β Στα παρακάτω παραδείγματα να βάλετε εσείς το κατάλληλο σχολιαστικό σημείο στίξης ώστε να φανεί το σχόλιο που υποδεικνύεται στην παρένθεση.

- Ας φανταστούμε ότι το διαστημόπλοιο βρίσκεται στο βάθος ενός βαρυτικού πηγαδιού (να φανεί φράση που είναι ορολογία επιστήμης)
- Η δημοκρατία είναι το θεμέλιο για ένα υγιές κοινωνικό οικοδόμημα (μεταφορική χρήση του λόγου)
- Ζω ήσυχα με την Κλεονίκη τη γυναίκα μου και τα πέντε παιδιά μας (επεξήγηση)
- Ο κύριος Κλεόβουλος είναι λίγο φειδωλός στα οικονομικά, πώς να το πω, τσιγκούνης συνέχεια λέει μάζευε κι ας είν' και ρώγες και όλο μαζεύει ό,τι βρει (γνωμικό, παροιμία)
- Ακολουθούμε την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας – αλλά με τι κόστος (αμφισβήτηση)
- Επιλέγεις την εντολή αντιγραφή και μετά την εντολή επικόλληση για να προσθέσεις αυτό που θέλεις στο αρχείο σου (ορολογία)
- Ένα από τα πιο όμορφα βιβλία του Καζαντζάκη είναι η Αναφορά στο Γκρέκο (τίτλος βιβλίου)
- Κοίταξε τους μαθητές και αναφώνησε μα που βαδίζει η κοινωνία μας. (λόγια τρίτου προσώπου)

Γ Οι γελοιογραφίες είναι σαρκαστικό σχόλιο της επικαιρότητας. Να εντοπίσετε τι ακριβώς σαρκάζουν οι παρακάτω γελοιογραφίες. Ποιο είναι το μήνυμα που θέλουν να μεταδώσουν.

4ος Θεματικός Κύκλος

ΤΕΧΝΗ

*Ο άνθρωπος χωρίς πνευματική και ψυχική τροφή, χωρίς τέχνη
και μόνο με τη λογική των κομπιούτερς,
κινδυνεύει να μεταβληθεί σε δυστυχισμένο τέρας.*

Μίκης Θεοδωράκης

*Η τέχνη είναι ένα ψέμα
που μας βοηθάει να ανακαλύψουμε την αλήθειας.*

Πάμπλο Πικάσο

*Η τέχνη έχει κοινωνική αποστολή. Σκοπός της είναι
όχι να εξυπηρετήσει την πολιτική σκοπιμότητα,... αλλά να
βοηθήσει στη λύτρωση...Αν η τέχνη εξυπηρετούσε την πολιτική
σκοπιμότητα με τα στενά της όρια, τότε δεν θα ήταν τέχνη.*

Μίκης Θεοδωράκης

ΟΡΙΣΜΟΙ – ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

- Τέχνη είναι η μορφοποίηση ανθρώπινων ιδεών και συναισθημάτων σε μορφές (λέξεις, ήχους, όγκους κ.ά.) με αισθητικό αποτέλεσμα, αποτελώντας παράλληλα μέσο έκφρασης με την απεικόνιση βιωμάτων και τάσεων. Πρόκειται για μια απεικόνιση και αναπαράσταση της πραγματικότητας με τρόπο καλλιτεχνικό και με σκοπό να προκαλέσει αισθητική συγκίνηση, να τέρψει, να λυτρώσει, να ηθικοποιήσει, να προβληματίσει τον άνθρωπο.

Μορφές-είδη τέχνης:

- **Εικαστικές τέχνες** (ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική)
- **Τονικές** (μουσική, χορός)
- **Λογοτεχνία** (ποίηση, πεζογραφία)
- **Σύνθετες** (θέατρο, όπερα, κινηματογράφος)
- **Εφαρμοσμένες** (μικροτεχνίες)

ΠΡΟΣΦΟΡΑ / ΑΞΙΑ / ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ψυχολογικός τομέας:

- Λειτουργεί ως μέσο απόδρασης από την καθημερινότητα και τα προβλήματα της εποχής, συμβάλλοντας στην υπέρβαση καταστάσεων άγχους και ψυχολογικής φθοράς. Αποτελεί καταφύγιο και θεραπευτικό μέσο σε στιγμές ψυχικού αδιεξόδου ή απελπισίας, απαλλάσσει από την πλήξη και τη μονοτονία. Απομακρύνει από την πεζότητα της ζωής.
- Παρέχει συναισθηματική πληρότητα στον καλλιτέχνη και στο κοινό του και εξευγενίζει την ψυχή τους.
- Κινητοποιεί θετικά συναισθήματα, χαρά, ευφορία, ενθουσιασμό ενώ συγχρόνως απαλλάσσει από αρνητικά συναισθήματα και συντείνει στην εσωτερική ηρεμία και τη συναισθηματική ποιότητα.
- Βοηθά το άτομο να συνειδητοποιεί τα συναισθήματά του, να εξωτερικεύει συγκινησιακές καταστάσεις και να ενισχύει την αυτοεκτίμησή του, ενδυναμώνοντάς το ψυχολογικά.
- Έχει και ψυχαγωγικό ρόλο, γιατί ο άνθρωπος ερχόμενος σε επαφή με τον Κόσμο των Μουσών εκτονώνεται, ευαισθητοποιείται και αξιοποιεί ευχάριστα τον ελεύθερο χρόνο.
- Διαμορφώνει ταυτόχρονα αισθητικά κριτήρια, αναπτύσσει την καλαισθησία μέσω της προβολής του ωραίου και οδηγεί στην έκσταση και την απόλαυση μέσα από τους αλληπάλληλους συνδυασμούς ήχων και χρωμάτων που προκαλούν αισθητική συγκίνηση.

Ηθικός τομέας:

- Προβάλλει διαχρονικές αξίες, ιδανικά, αρετές και υγιή πρότυπα ανθρωπισμού και αλτρουισμού. Διαπλάθει προσωπικότητες με υψηλό αίσθημα ευθύνης, ώστε να δράσουν ενάντια στην εκμετάλλευση και στην απανθρωποποίηση.
- Απαλλάσσει από τα κατώτερα ένστικτα, τον εγωισμό, την υποκρισία, την ιδιοτέλεια και τον ατομικισμό της εποχής.
- Συχνά, έχει διδακτικό χαρακτήρα, μεταδίδοντας μηνύματα ειρήνης, δημοκρατίας, ανθρωπισμού.

Πνευματικός τομέας:

- Διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες του ατόμου, ενισχύει τον στοχασμό και αποτελεί αφορμή προβληματισμού.
- Αποδεικνύεται πηγή γνώσης και πληροφόρησης για μια εποχή, αφού αποτυπώνει στοιχεία κοινωνικής δομής ενός λαού σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή.
- Οξύνει την αντίληψη, τη φαντασία, την κριτική και την αφαιρετική ικανότητα,

μέσω της διαδικασίας αποκωδικοποίησης του μηνύματος και της εμβάθυνσης στην ουσία.

- Αφυπνίζει την έμφυτη ικανότητα για δημιουργία.
- Συμβάλλει στη γλωσσική καλλιέργεια και αναδεικνύει τις ιδιαίτερες κλίσεις και δεξιότητες του ατόμου μέσα από την εξοικείωση με τον έντεχνο λόγο (λογοτεχνία, ποίηση, θέατρο, κινηματογράφο).

Κοινωνικός τομέας:

- Παρουσιάζει τα τρωτά του συλλογικού βίου ευαισθητοποιώντας και ενεργοποιώντας την κοινή γνώμη για την αντιμετώπισή τους. Έτσι, ο άνθρωπος ξεφεύγει από το στενό πλαίσιο της ατομικής του ζωής και προβληματίζεται.
- Ενισχύει την ανάπτυξη των επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων, αφού αναδεικνύεται σε δίαυλο επικοινωνίας που ενώνει τους ανθρώπους μέσω της βίωσης όμοιων συναισθημάτων. Συμβάλλει στην καλλιέργεια της κοινωνικής συνείδησης, προτάσσοντας το συλλογικό καλό και ενοποιεί τους ανθρώπους. «Τίποτε δε μας ενώνει καλύτερα, λέει ο Σεφέρης από μια καλλιτεχνική συγκίνηση».

Πολιτικός τομέας:

- Μετατρέπεται κάποιες φορές σε φορέα πολιτικών μηνυμάτων, ασκώντας κριτική στην εξουσία και σατιρίζοντας κάποιους χειρισμούς των πολιτικών ηγετών, ώστε να κινητοποιήσει το άτομο να αντιδράσει. Συχνά στηλιτεύει τα «κακώς κείμενα» της πολιτικής εξουσίας, συντελώντας στη μείωση της αυθαιρεσίας της, ενώ ο πολίτης δραστηριοποιείται αποκτώντας ολοκληρωμένη αντίληψη για τα πράγματα.

Πολιτιστικός τομέας:

- Αποτελεί φορέα πολιτισμού και πηγή ιστορίας για έναν λαό. Αναδεικνύει τα ιδιαίτερα γνωρίσματά του. Γιατί, εξετάζοντας την καλλιτεχνική παραγωγή κάθε λαού, ανά τους αιώνες εξάγουμε πολύτιμα συμπεράσματα για το πνευματικό του επίπεδο, τις ηθικές του αξίες, τις αισθητικές του προτιμήσεις και την εν γένει ποιότητά του.

Εθνικός τομέας:

- Καθορίζει την ιστορική συνέχεια ενός λαού, αφού συνδέεται άμεσα με την παράδοση ως συστατικό στοιχείο σηματοδοτώντας την εθνική του ταυτότητα και οδηγώντας τον στην εθνική αυτογνωσία.

Διεθνικός τομέας:

- Θεωρείται παγκόσμια γλώσσα, μέσω της οποίας οι λαοί έρχονται σε επαφή, ανταλλάσσουν στοιχεία και εμπλουτίζουν την τέχνη και τον πολιτισμό τους. Έτσι, προωθείται η επικοινωνία, διαμορφώνεται πνεύμα οικουμενικής συνείδησης και δημιουργούνται σταθεροί δεσμοί ανάμεσα στους λαούς.

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- **Αδιαφορία:** Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν εκδηλώνει ουσιαστικό ενδιαφέρον απέναντι στην τέχνη και γενικότερα σε καθετί πνευματικό, στρεφόμενος στις υλικές απολαύσεις.
- **Εκχυδαϊσμός:** Συχνά το περιεχόμενο της τέχνης είναι υβριστικό ή τα μηνύματα και οι απεικονίσεις της διεγείρουν τα κατώτερα ένστικτα.
- **Μαζική κουλτούρα ή υποκουλτούρα:** Παρατηρείται τυποποίηση, έλλειψη «παρθενογένεσης», αφού αναπαράγονται τα ίδια θέματα ή αντιγράφονται πρότυπα έργα του παρελθόντος. Καλλιτεχνικά δημιουργήματα μέτριας ή κατώτερης ποιότητας (σίριαλ, μυθιστορήματα «μπεστ σέλερ», τυποποιημένες ταινίες γουέστερν, φιλμ νουάρ κ.ά.) που απευθύνονται στην ολότητα των ανθρώπων προσπαθώντας να καταργήσουν κάθε διάκριση.
- **Εμπορευματοποίηση:** Τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα μετατρέπονται σε εμπορεύσιμα είδη με στόχο το εύκολο οικονομικό κέρδος. Προωθείται το εύπεπτο και το κατώτερο ποιοτικά για λόγους εμπορικούς.
- **Λαϊκισμός:** Πρόκειται για φαινόμενο που εκδηλώνεται και στον χώρο της τέχνης με την εκμετάλλευση του λαϊκού στοιχείου, το οποίο παραποιείται με στόχο τη χειραγώγηση του απαίδευτου κοινού, υποδεικνύοντάς του αισθητικές αντιλήψεις και προτιμήσεις.
- **Ελιτισμός:** Μερικές φορές η τέχνη απευθύνεται σε συγκεκριμένο κοινό, στην ελίτ του πνεύματος γιατί το περιεχόμενό της είναι δυσνόητο για τους υπόλοιπους και τα μηνύματά της είναι δύσκολο να αποκωδικοποιηθούν από τον μέσο δέκτη.

Καλλιτεχνικές τάσεις

ΟΡΙΣΜΟΙ – ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

- ▶ **«Τέχνη για την τέχνη» – η καθαρή τέχνη:** Όταν η τέχνη έχει ως αυτοσκοπό το αισθητικό αποτέλεσμα και ο δημιουργός επικεντρώνεται στη μορφή αγνοώντας το περιεχόμενο οδηγεί στον στείρο φορμαλισμό (στην εμμονή στη μορφή έναντι του περιεχομένου). Τότε, όμως, το καλλιτεχνικό έργο απορρίπτεται, αφού ωραιοποιεί καταστάσεις μόνο για να ψυχαγωγήσει.
- ▶ **«Στρατευμένη τέχνη»:** Όταν η τέχνη επικεντρώνεται στο περιεχόμενο παραθεωρώντας τη μορφή. Πρόκειται για θεωρία που προτάσσει την ανάγκη ιδεολογικής και πολιτικής στράτευσης και το καλλιτεχνικό δημιούργημα γίνεται το μέσο επίτευξης σκοπιμοτήτων. Συνήθως το αισθητικό αποτέλεσμα αποδεικνύεται πολύ κατώτερο των προσδοκιών του.
  - **Θετική στράτευση:** Όταν ο καλλιτέχνης με το έργο του θέλει να μεταδώσει πανανθρώπινες αξίες και να αφυπνίσει, ώστε να βοηθήσει έναν λαό να απαλλαγεί από το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει. Σε αυτή την περίπτωση ο δημιουργός δρα και αγωνίζεται για το συμφέρον του συνόλου.
  - **Αρνητική στράτευση:** Όταν ο καλλιτέχνης υπηρετεί μεμονωμένα συμφέροντα και κατευθύνει την κοινή γνώμη. Πρόκειται για υποβαλλόμενη μορφή τέχνης μέσω της οποίας συρρικνώνεται και περιορίζεται τελικά η φαντασία, η δημιουργική του διάθεση και η καλλιτεχνική ελευθερία του δημιουργού, ενώ το καλλιτεχνικό έργο συχνά μετατρέπεται σε όργανο προπαγάνδας.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΝΗΣΙΑΣ ΤΕΧΝΗΣ

Η τέχνη οφείλει να έχει πολλαπλή λειτουργία, ώστε να παρέχει ποικίλα ερεθίσματα στον άνθρωπο και να τον καλλιεργεί ηθικά, πνευματικά, ψυχικά, κοινωνικο – πολιτικά. Οφείλει να αποτελεί φορέα ιδεών και ανώτερων αξιών αλλά να υπηρετεί και το «ωραίο», διαμορφώνοντας παράλληλα τα αισθητικά κριτήρια του δέκτη. Ιδιαίτερα καθοριστικός όμως είναι και ο ρόλος τόσο του δημιουργού, όσο και του δέκτη.

- ▶ **Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ, ΑΡΧΙΚΑ, ΩΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ, ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ:**
  - να αντιλαμβάνεται τα προβλήματα και τις συνθήκες της εποχής στην οποία ζει και δραστηριοποιείται υιοθετώντας αφυπνιστικό ρόλο –όταν κρίνεται απαραίτητο– ως ευαίσθητος «σειсмоγράφος», όπως εύστοχα τον αποκαλούσε και ο Ν. Καζαντζάκης,
  - να υπηρετεί το καθολικό συμφέρον και τις οικουμενικές αξίες του ανθρωπι-

σμού, της δικαιοσύνης, της ειρήνης και της ελευθερίας, ενώ συνειδητοποιώντας την κοινωνική αποστολή της τέχνης του, να μην στρατεύεται σε συγκεκριμένα συμφέροντα,

- να μεριμνά για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και του πολιτιστικού υπόβαθρου της χώρας του αλλά και των άλλων χωρών,
- να εκλαϊκεύει τα μηνύματά του, αποφεύγοντας όμως το λαϊκισμό,
- να διαθέτει γόνιμη και δημιουργική φαντασία,
- να είναι απαλλαγμένος από ιδεοληψίες και προκαταλήψεις, αλλά να διέπεται από εσωτερική ελευθερία,
- να μετουσιώνει το προσωπικό βίωμα σε συλλογικό,
- να εναντιώνεται στον εκχυδαϊσμό και στην εμπορευματοποίηση.
- να υποβάλλει ηθικά πρότυπα με αποτελεσματικό τρόπο ώστε να αποτελεί ηθικό ηγέτη για το κοινωνικό σύνολο, αυθεντικό και ακέραιο.

► **Ο ΔΕΚΤΗΣ (ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΣ) ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ:**

- να εξοικειώνεται σταδιακά με τον κόσμο των Μουσών και επιδεικνύει ενεργό ενδιαφέρον και φιλότεχνη διάθεση,
- να παρακολουθεί αδιάκοπα από κοντά τα καλλιτεχνικά δρώμενα, αποκωδικοποιεί τα μηνύματα του καλλιτεχνικού έργου,
- να διαμορφώνει και εκφράζει χωρίς περιορισμούς την αισθητική του αντίληψη,
- να διαθέτει ιδιαίτερες ευαισθησίες και υψηλή πνευματική και συναισθηματική καλλιέργεια,
- να εναντιώνεται στη μαζική κουλτούρα, την υποκουλτούρα, την τυποποίηση και την εμπορευματοποίηση της εποχής και αναζητά έργα υψηλής αισθητικής και περιεχομένου,
- να τηρεί κριτική στάση προς τον καλλιτέχνη, κρίνει, συγκρίνει, απορρίπτει, υιοθετεί, αξιολογεί και αποτιμά κάθε έργο, με τρόπο αντικειμενικό,
- να προσεγγίζει βιωματικά τον καλλιτεχνικό χώρο (παρακολουθώντας καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, επισκέψεις σε μουσεία, εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.) σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο,
- να γνωρίζει τις τεχνοτροπίες και τα καλλιτεχνικά ρεύματα,
- να ενδιαφέρεται για την ιστορία της τέχνης και τη διαχρονική της πορεία.
- να διαθέτει αναπτυγμένη πνευματική ικανότητα για να μπορεί να εκτιμήσει και να εξοικειωθεί συστηματικά με διάφορα είδη τέχνης (να μυηθεί σε αυτήν),
- να αποτιμά την αξία και την αναγκαιότητά της, στη σύγχρονη εποχή,
- να ανταποκρίνεται στο «κάλεσμα» του δημιουργού, επιδεικνύοντας ενεργό ενδιαφέρον για τα έργα του.

- Ουσιαστικά, από την αξιολόγηση του κοινού εξαρτάται η συνολικότερη αποτίμηση του έργου, η οποία επηρεάζει τον δημιουργό ανάλογα με την ανταπόκριση του ενθαρρύνοντας ή αποθαρρύνοντας τον. Κατά κάποιο τρόπο, η καλλιτεχνική δημιουργία και παραγωγή καθοδηγείται έμμεσα από τις αισθητικές προτιμήσεις του κοινού. Ένα φιλότεχνο κοινό αποτελεί δυναμογόνο κίνητρο και έναυσμα για τον καλλιτέχνη.
- **Ύπαρξη δημοκρατικού πολιτεύματος:** απαραίτητη και καθοριστική προϋπόθεση ακμής της τέχνης προβάλλει η επικράτηση της δημοκρατίας, που εξασφαλίζει τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης, σκέψης και δράσης.

ΑΙΤΙΕΣ ΑΠΑΞΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΥΠΟΒΙΒΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- Η οικογένεια δεν προάγει την καλλιτεχνική ευαισθησία και παιδεία.
- Ο τεχνοκρατικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης και η έλλειψη εξειδικευμένου διδακτικού προσωπικού προσανατολισμένου στην τέχνη. Έτσι, τα αναλυτικά προγράμματα δεν περιλαμβάνουν την αισθητική αγωγή, ενώ συνακόλουθα απουσιάζει ο κατάλληλος εξοπλισμός.
- Τα Μ.Μ.Ε. δεν μισούν τους νέους στον χώρο της τέχνης γιατί η πλειονότητα των προγραμμάτων τους διακρίνεται από χαμηλό αισθητικό επίπεδο καλλιτεχνικών υποπροϊόντων και μορφών νόθης ψυχαγωγίας, στοχεύοντας στην απλή εκτόνωση.
- Η έλλειψη ερεθισμάτων στις απρόσωπες μεγαλουπόλεις και η κυριαρχία αντιπροτύπων αλλοιώνουν την αυθεντικότητα της τέχνης.
- Η олиγογρία των διανοομένων για την προβολή της διαχρονικής αξίας της τέχνης.

ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- Η **οικογένεια** οφείλει να προσφέρει στα παιδιά, από μικρή ηλικία, τη δυνατότητα ενασχόλησης με διάφορα είδη τέχνης.
- Η **πολιτεία** επιβάλλεται να παρέχει την κατάλληλη υποδομή.
- **Οι δήμοι και οι κοινότητες** μπορούν να συνεισφέρουν διοργανώνοντας καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.
- **Το σχολείο χρειάζεται:**
  - να συμπεριλαμβάνει το μάθημα της αισθητικής αγωγής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ενώ ο εκπαιδευτικός να απελευθερώνει το δυναμικό των παιδιών, να δημιουργεί έδαφος και κίνητρα ανέλιξης της δημιουργικότητάς τους.
  - να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα: τη δημιουργία με πλαστελίνη, τη ζωγραφική, τις κατασκευές, τη μουσικοκινητική, το θέατρο, τον κινηματογράφο, την καλ-

λιτεχνική φωτογραφία, την επίσκεψη σε μουσεία, τη διοργάνωση συναυλιών, ώστε να βοηθήσει το παιδί να εκφραστεί με τον δικό του εξατομικευμένο τρόπο, να δημιουργήσει έναν δικό του κόσμο και να διαμορφώσει μια προσωπικότητα με αναπτυγμένη ευαισθησία, δημιουργικότητα, φαντασία, κριτική σκέψη, έμπνευση για έναν καλύτερο κόσμο,

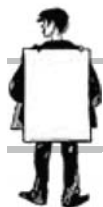
- να αναλαμβάνει τη διεξαγωγή εκδηλώσεων και διαγωνισμών (θεατρικών, μουσικών, ζωγραφικής κ.ά.) παρέχοντας κίνητρα συμμετοχικής διαδικασίας σε όλους τους μαθητές, ώστε να ξεδιπλώνουν τα talέντα και να καλλιεργούν τις δυνατότητές τους,
- να διαθέτει την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή,
- να πραγματοποιεί επισκέψεις σε μουσεία λαϊκής και σύγχρονης ελληνικής και ξένης τέχνης,
- να ενημερώνει άμεσα για τυχόν καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (π.χ. εκθέσεις ζωγραφικής, γλυπτικής, καλλιτεχνικής φωτογραφίας) ή σεμινάρια εντός και εκτός πλαισίου του,
- να μεριμνά για τη συγκρότηση θεατρικών ομάδων και την παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων ή αξιολογών κινηματογραφικών ταινιών,
- να παρέχει κίνητρα για παρακολούθηση των διεθνών καλλιτεχνικών εξελίξεων και γόνιμη αντιπαραβολή με τα εθνικά,
- να προσκαλεί αξιολογούς καλλιτέχνες διαφόρων ειδών τέχνης που θα παρουσιάζουν τα έργα τους και θα αναπτύσσουν εποικοδομητικό διάλογο με τους μαθητές, λύνοντάς τους οποιαδήποτε απορία και παροτρύνοντάς τους να μυηθούν στον κόσμο των μουσών,
- να προσεγγίζει την τέχνη διαθεματικά (σύνδεση με άλλα μαθήματα όπως γλώσσα, ιστορία κ.ά.).

ΤΙ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ;

- Διευρύνει το γνωστικό πεδίο σχετικά με την τέχνη και παρέχει τη δυνατότητα προσωπικής πλήρωσης μέσω της δημιουργίας.
- Προσφέρει ψυχική και πνευματική καλλιέργεια. Συμβάλλει στην εξωτερίκευση προσωπικών συναισθηματικών και καλλιτεχνικών διαθέσεων.
- Καλλιεργεί τα αισθητικά κριτήρια, τη φαντασία, οξύνει την κρίση, προσανατολίζει σε εποικοδομητικές δραστηριότητες.
- Καλλιεργεί τη δημιουργικότητα και ενισχύει τη συμμετοχική δράση του μαθητή, αναδεικνύει τα talέντα του και τις ιδιαίτερες κλίσεις του, και τον βοηθάει στην κατανόηση του φαινομένου της τέχνης γενικότερα, και στη συμβολή των τεχνών στον πολιτισμό.

- Επιτυγχάνει τη μύηση του νέου ανθρώπου στη δημιουργική διαδικασία. Η πράξη της δημιουργίας προσφέρει έναν νέο τρόπο θέασης των πραγμάτων γύρω του, αποτυπώνει τον τρόπο που συλλαμβάνει το παιδί τον περιβάλλοντα κόσμο του και του παρέχει τη δυνατότητα της ελεύθερης έκφρασης.
- Κινητοποιεί τη φαντασία, τον ψυχισμό και παράλληλα αναπτύσσει την κοινωνικότητα, γιατί είτε στο πλαίσιο της σχολικής αίθουσας είτε του σχολείου, παροτρύνει την ενεργή συμμετοχή και συνεργασία.
- Τονώνει την πολιτιστική ταυτότητα και βοηθάει το παιδί να εκτιμήσει την καλλιτεχνική κληρονομιά και την κουλτούρα του λαού του. Φέρνει σε επαφή με τον πολιτισμό άλλων λαών, μέσω της μύησης του παιδιού με ξένα έργα τέχνης.

ΑΡΘΡΑ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟ...

Τέχνη και ζωή

Τέχνη είναι η ζωή με άλλα μέσα. Ο Προυστ αποκαλεί όσους μιλάνε για ένα έργο τέχνης αποκομμένο από τη ζωή «γεροντοπαλικάρα της τέχνης», στείρους ανθρώπους. Η τέχνη δεν είναι ούτε έξω ούτε ανώτερη από τη ζωή. Είναι η ζωή – στην αυθεντική της, όμως, εκδοχή.

Ό,τι ισοπεδώνει τη ζωή στερώντας της κάθε αξία και ενδιαφέρον είναι η συνήθεια, η οποία, «ντύνοντας τα πράγματα με τα ρούχα της οικειότητας», μας εξασφαλίζει μεν ασφάλεια, αλλά, συγχρόνως, μας αποκόπτει από ό,τι κάνει τη ζωή να είναι αγαθό και να αξίζει να τη ζει κανείς. Ας ακολουθήσουμε το παράδειγμα του Νώε, που, έχοντας ζήσει εκατοντάδες χρόνια, είχε εξοικειωθεί τόσο πολύ με τα πράγματα γύρω του, που τίποτε δεν του προκαλούσε πια το ενδιαφέρον. Δεν είχε κανένα κίνητρο, κοιτώντας γύρω του, να υποψιαστεί μήπως κάτι, τελικά, δεν ήταν έτσι όπως του φαινόταν. Όταν, όμως, επιβιβάστηκε στην κιβωτό του, χώρα από το περιβάλλον του όπως είχε συνηθίσει να το βλέπει, τότε οι θάμνοι, τα δέντρα, τα ζώα, τα ποτάμια κ.ά. απέκτησαν διαφορετικό νόημα.

Η αξία της τέχνης σε τούτο ακριβώς συνίσταται: στο να ανακαλούμε χάρη σε αυτήν εκείνο που, έχοντας σκεπαστεί από τη συνήθεια, δεν μπορούμε να το επισημάνουμε με τις φυσικές αισθήσεις μας. Η τέχνη δεν είναι όπως ο έρωτας, όπου όλα εξομοιώνονται, όπου και οι άσχημοι και οι ωραίοι και οι ανήμποροι και οι δυνατοί και

οι ψηλοί και οι κοντοί και οι χοντροί και οι λεπτοί και οι άντρες και οι γυναίκες φέρονται να βιώνουν αδιακρίτως την ίδια εμπειρία. Μέσα από έργα της, η τέχνη επιζητεί να αναδείξει άδηλες παραμέτρους της ζωής μας, τις οποίες, εξαιτίας της συνήθειας, προσπερνάμε αδιάφορα – τουτέστιν λεπτομέρειες. Η τέχνη μάς επιτρέπει, προσφέροντάς μας τους κατάλληλους φακούς, να εστιάσουμε τη ματιά μας σε λεπτομέρειες και να ανακαλύψουμε, έτσι, τη ζωή μας ως αγαθό, που, διαφορετικά, με τα φυσικά μάτια μας είναι αδύνατον να τη δούμε σαν τέτοιο. Ο καλλιτέχνης μοιάζει, λέει ο Προυστ, με τον οπτικό, που κατασκευάζει φακούς για τους παρατηρητές των έργων του, προκειμένου να τους δώσει τη δυνατότητα να δουν τη ζωή όπως πρέπει, χωρίς αυτό, βέβαια, να σημαίνει ότι έτσι αυτομάτως θα αποκαλυφθεί μπροστά τους η χαμένη τους ζωή.

Η ζωή δεν διδάσκεται. Βιώνεται. Την καταλαβαίνει κανείς ζώντας την. Το ίδιο και η τέχνη ως θεραπείς της: χρειάζεται κανείς, κοιτώντας μέσα από τους φακούς που μας προσφέρουν οι καλλιτέχνες, να διαμορφώσει τη δική του οπτική, για να δει όσα αξίζει να δει.

Ο καλλιτέχνης με τα έργα του δεν οικοδομεί έναν δικό του, όπως υποστηρίζεται, κόσμο. Όχι! Ο καλλιτέχνης μιμείται τον ίδιο αυτόν κόσμο όπου όλοι είμαστε συγγάτοικοι, φροντίζοντας όμως –κι αυτό, τελικά, είναι το πιο σημαντικό κομμάτι της δραστηριότητάς του– να διαλέξει να μιμηθεί από τα πράγματα και τα γεγονότα εκείνα μόνο που αξίζει να μας κινήσουν το ενδιαφέρον, για να αποκτήσει η ζωή μας νόημα. «Δεν αρκεί», λέει ο Ντιντερό για τον καλλιτέχνη, «να έχει ταλέντο, χρειάζεται να έχει και γούστο. Με το ταλέντο μιμείται απλώς τη φύση, με το γούστο διαλέγει τι θα μιμηθεί»!

Θεοδόσης Πελεγρίνης, Πρύτανης του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, εφημ. «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», Κυριακή 3 Νοεμβρίου 2013

Όταν η κρίση συναντά την τέχνη... Καλλιτεχνική ανθυπέρβαση ή παρακμή;

Είναι κοινή παραδοχή ότι τέχνη και κρίση έχουν σχέση διαλεκτική. Όμως, αυτή η σχέση είναι άραγε «συγκρουσιακή» περιθωριοποιώντας την τέχνη; Ή μήπως είναι «δημιουργική», πυροδοτώντας την καλλιτεχνική ανησυχία και έμπνευση, που δεν εφησυχάζει σε χαλεπούς καιρούς;

Στον απόηχο της κρίσης, ένας κυκεώνας σχετικών προβληματισμών έχει αναδυθεί, χωρίς κανείς να μπορεί να απαντήσει με απόλυτη ασφάλεια σε αυτούς. Το μόνο σίγουρο είναι ότι οι σχετικές απαντήσεις θα δοθούν στο μέλλον, όταν οι κριτικοί της τέχνης θα κάνουν ιστορική αναδρομή στα έργα της εποχής μας.

Κάποιοι προβληματισμοί εξ αυτών αφορούν την καλλιτεχνική δημιουργία και την προβολή της στον ψυχισμό του κοινού. «Υπάρχει άραγε καλλιτεχνική εγρήγορση σε περιόδους κρίσης ή οπισθοδρόμηση; Μπορεί η τέχνη να συμβάλλει στην ψυχική ανάταση του πολύπαθου κοινού της; Μπορεί η καλλιτεχνική δημιουργία να αποτελέσει ένα αναλγητικό φάρμακο για την κάθαρση της ταραγμένης ψυχής;».

Άλλοι προβληματισμοί συνυφαίνονται υπό το πρίσμα του στεγνού οικονομικού ορθολογισμού. Αντικατοπτρίζουν δηλαδή την υλιστική και χρησιμοθηρική αντίληψη της εποχής μας. «Τι χρειαζόμαστε τους καλλιτέχνες σε χαλεπούς καιρούς; Δεν είναι περιττή η ενασχόληση με την τέχνη;

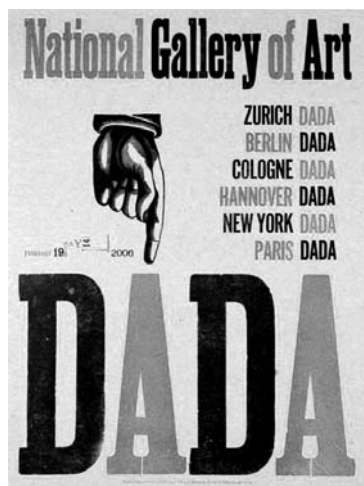
Η αναδρομή στην ιστορία της τέχνης μπορεί να είναι διαφωτιστική σε ένα πρώτο επίπεδο. Μελετώντας την εύκολα, μπορεί κανείς να παρατηρήσει πως σε περιόδους μεγάλων κρίσεων σημειώνεται και μία αξιοσημείωτη πολιτισμική αναγέννηση. Πολλά πρωτοποριακά κινήματα της τέχνης ξεπήδησαν σε περιόδους κρίσης. Συνεπώς, διαχρονικά, είναι ορθή η παραδοχή που θέλει τα καλλιτεχνικά κινήματα να γεννιούνται μέσα από τα «σκαμπανεβάσματα» των οικονομικών κύκλων ή μέσα από τις λαίλαπες πολέμων και γενικότερων καταστροφών. Τα αντλούμενα παραδείγματα, από την ιστορία της τέχνης, είναι αναρίθμητα.

Παραδείγματος χάριν, ο Ντανταϊσμός ξεπήδησε μέσα από τις στάχτες του Α΄ παγκοσμίου πολέμου. Ο Κοινωνικός Ρεαλισμός ακολούθησε τα χρόνια της μεγάλης ύφεσης και του οικονομικού κραχ στην Αμερική του '30. Συνειρμικά, απορεί κανείς, αν η συνεχόμενη επί τόσα χρόνια κρίση στην οικονομία της Ευρώπης του 21ου αιώνα και ειδικότερα της χώρας μας θα αποτελέσει πηγή έμπνευσης για κάποιο επόμενο καλλιτεχνικό κίνημα.

Πώς ερμηνεύονται όμως αυτές οι τάσεις; Φαίνεται πως η καλλιτεχνική έκφραση βρίσκει γόνιμο έδαφος σε πολυτάραχους καιρούς. Εμπνέεται, με άλλα λόγια, από την αταξία και την παρακμή. Σε κάθε περίπτωση, δεν αποτελεί καλλιτεχνική διαστροφή να παραμένει ο καλλιτέχνης δημιουργικός εν μέσω και κρίσης.

Χαρακτηριστική είναι η άποψη που παρατίθεται σε άρθρο του τεχνοκριτικού Μ. Στεφανίδη: «Στην αληθινή Τέχνη –και όχι στη διακόσμηση– τα πράγματα οφείλουν να διεκδικήσουν και την άγρια και τη σκοτεινή όψη τους. Αλλιώς, αυτοακυρώνονται σε έναν χυλό συγκατάνευσης».

Ούτε ακούγεται αλαζονικό το να μιλά κανείς για έμπνευση, όταν η κοινωνία βασιανίζεται από το άγχος του βιοπορισμού. Οι καλλιτέχνες ζουν ούτως ή άλλως μέσα σε κλίμα φόβου και ανασφάλειας, οικονομικής και όχι μόνο. Άρα δεν υπάρχει κάτι το οξύμωρο, όσον αφορά το συσχετισμό της έμπνευσης με την κρίση.

Ο καλλιτέχνης τώρα χρειάζεται την τέχνη του περισσότερο από ποτέ. Μέσα από αυτήν, εξωτερικεύει τη συσσωρευμένη ανησυχία του και ξεσπά. Δηλώνει παρών ως ενεργός πολίτης, διαδραματίζοντας ένα βαρυσήμαντο κοινωνικοπολιτικό ρόλο. Διαμαρτύρεται μέσα από ένα καταγγελτικό έργο. Προσπαθεί να ενημερώσει και μέσα από μία πολυπρισματική αφήγηση, καταφέρνει να ανατρέψει τον κατεστημένο τρόπο θέασης του πραγματικού. Εκφράζει τα πιο ριζοσπαστικά αιτήματα της κοινωνίας μέσα από έναν τρόπο έκφρασης που είναι πανανθρώπινα κατανοητός. Άλλοτε πάλι, μέσα από τα έργα τους οι δημιουργοί στοχεύουν στην αποτίναξη της μιζέριας. Βάζουν χρώμα και φαντασία στο ζωγραφισμένο με μελανά χρώματα καμβά της καθημερινότητας μας.

Οι αντίξοες συνθήκες και οι δύσκολες συγκυρίες συχνά μπορεί να λειτουργήσουν λυτρωτικά και να δημιουργήσουν προϋποθέσεις για ένα άνοιγμα της σκέψης και της δημιουργικής πράξης. Η τέχνη μας κάνει όχι μόνον περισσότερο ευαίσθητους και εκλεπτυσμένους αισθητικά, ψυχικά και ηθικά αλλά και περισσότερο αλληλέγγυους, καθώς μας υποδεικνύει την κοινή, πανανθρώπινη μοίρα μας.

Αν κάτι προσέφερε η κρίση στο χώρο της τέχνης αυτό είναι ότι συνέβαλλε στο να απαγκιστρωθεί από τις εμβόλιμες αξίες στις οποίες την είχαν υποτάξει. Για κάποιους, η τέχνη είχε γίνει σύμβολο υπέρμετρης πολυτέλειας και άκρατου υλισμού. Ρηχά νοήματα, κινήσεις εντυπωσιασμού, φιλανθρωπίες της βιτρίνας, άνευ λόγου προκλητικότητα συνθέταν το μωσαϊκό της βιομηχανοποιημένης κουλτούρας της τέχνης. Στην πραγματικότητα όμως, η πηγαία και υψηλή δημιουργία της τέχνης θα έπρεπε να απέχει πόρρω από αυτά τα πρότυπα. Η τέχνη δεν θα έπρεπε να ακολουθεί τις επιταγές του μάρκετινγκ. Αυτό το ξεκαθάρισμα αξιών στο χώρο της σύγχρονης τέχνης είναι η συμβολή της κρίσης.

Υπάρχει όμως και η άλλη όψη του νομίσματος. Η κρίση «ακρωτηριάζει» τη δημιουργική προσπάθεια κάποιων νέων καλλιτεχνών. Τους τρομοκρατεί με απώλεια υλικών αγαθών. Τους φυλακίζει με τη στέρηση του ελεύθερου χρόνου, καθώς καλούνται να βρουν εναλλακτικές διόδους απασχόλησης. Προωθεί μία κουλτούρα συμβιβασμού και ίσως κάποιες φορές να προάγει την ηττοπάθεια.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της μελανούς πραγματικότητας είναι η ακύρωση της διοργάνωσης «Art Athina» για το 2012. Το γεγονός αυτό αποτυπώνει τη ζοφερή κατάσταση, αφού η Art Athina αποτελούσε ανέκαθεν το κατεξοχήν βαρόμετρο της αγοράς της τέχνης.

Η οικονομική κρίση όμως επ' ουδενί δεν αναιρεί το ότι η παραγωγή έργων μπορεί να είναι πιο δημιουργική και ουσιαστική. Όντως, η αγορά της τέχνης αντιμετωπίζει σοβαρή κρίση. Όμως η τέχνη ως υψηλή δημιουργία μπορεί να ανθήσει σε τέτοιους χαλεπούς καιρούς...

Πηγή: Διαδίκτυο, Γεωργία Κεραμάρη, δημοσιογράφος (διασκευή)

ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η διδασκαλία της τέχνης

Εκινώντας από τη θέση ότι η ενασχόληση με τις εικαστικές τέχνες δίνει μια βαθιά και διαρκή ευχαρίστηση, ο Ν. Ζίας εξετάζει τους βασικούς παράγοντες για την αναβάθμιση των καλλιτεχνικών μαθημάτων στην εκπαιδευτική διαδικασία

Η εντολή που στο όνειρό του λαμβάνει ο Σωκράτης, «μουσικήν ποίει και εργάζου» (Φαίδων 60γ - 62γ), θα μπορούσε να εκληφθεί και ως υποδήλωση της σημασίας της τέχνης τόσο στην παιδεία όσο και στη ζωή γενικότερα, με την προϋπόθεση ότι η παιδεία έχει τελικό στόχο την ανύψωση του ανθρώπου από άτομο σε πρόσωπο με γνώση αλλά και ευαισθησία, με κρίση και ανθρωπιά, με εσωτερική καλλιέργεια και κοινωνική συνείδηση.

Φυσικά όλες οι μορφές τέχνης (ποίηση, μουσική, εικαστικές τέχνες, θέατρο κ.λπ.) συμβάλλουν σε αυτή την καλλιέργεια και **διευρύνουν** το υπαρξιακό πεδίο. Θα εξετάσουμε όμως εδώ μόνο τις εικαστικές τέχνες και θα επικεντρωθούμε πιο συγκεκριμένα στη ζωγραφική, που ως μάθημα διδάσκεται με διάφορα ονόματα στις δύο πρώτες βαθμίδες της εκπαίδευσης, μια και ενδιαφερόμαστε για τη σχέση και τη σύζευξη της τέχνης με την παιδεία.

Οπτική ευαισθησία και άσκηση χεριού

Βασικοί θετικοί παράγοντες του μαθήματος των εικαστικών τεχνών στην παιδεία θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι είναι οι ακόλουθοι:

- α. Η καλλιέργεια της οπτικής ευαισθησίας, που είναι ιδιαίτερα σημαντική για την όλη προσωπικότητα του παιδιού. Η αυξημένη παρατήρηση, που απαιτείται για να ζωγραφίσει το παιδί ένα αντικείμενο, είναι πολλαπλά χρήσιμη. Η καταγραφή με το σχέδιο επιτρέπει στο παιδί τον έλεγχο των αποτελεσμάτων της παρατήρησης και έτσι η παρατηρητικότητα του οξύνεται και γίνεται **λειτουργικότερη**. Η αναγκαία επιλογή των κύριων εικαστικών στοιχείων του αντικειμένου είναι επίσης πολύ **ωφέλιμη** διαδικασία. Οι σύγχρονες αφαιρετικές τάσεις της εικαστικής αντίληψης βοηθούν ακόμη περισσότερο στην κατεύθυνση αυτή.
- β. Η άσκηση του χεριού, ώστε να μπορεί να μεταφέρει τα οπτικά αυτά ερεθίσματα σε εικαστικές μορφές. Και η άσκηση αυτή πέρα καθ' εαυτής της ικανότητας έχει και άλλα γενικότερα ευεργετικά για το παιδί αποτελέσματα.
- γ. Η ζωγραφική **απεικόνιση** του κόσμου προσφέρει στο παιδί διπλή ικανοποίηση και χαρά: πρώτα αίσθημα κατάκτησης του ζωγραφιζομένου-απεικονιζομένου αντικειμένου, καθώς το αντικείμενο γίνεται δικό του δημιούργημα.

Έπειτα και σημαντικότερο του δίνει τη βαθύτατη ικανοποίηση της δημιουργικής

πράξης. Η δημιουργία είναι από τα κυριότερα αιτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης. Είναι ουσιώδες συστατικό της. Είναι από αυτά τα υπόγεια ρεύματα που τον συνδέουν με την Αρχή και το Τέλος:

Η δημιουργία του κόσμου και με τη δημιουργία η απάντηση μέχρι ενός σημείου στο ερώτημα που βγαίνει από τα βάθη της ύπαρξης για το Τέλος.

Αναφέρθηκα στον ρόλο της τέχνης να προσφέρει ευχαρίστηση. Σήμερα αυτή η παράμετρος της τέχνης θεωρείται σχεδόν μειονεκτικό στοιχείο. Η αληθινή, η μεγάλη όμως τέχνη δίνει μια βαθιά και διαρκή ευχαρίστηση. Προτού κλείσουμε τη συνοπτική αναφορά στη σημασία της τέχνης στο γενικότερο πλαίσιο της παιδείας, θα ήθελα να προσθέσω μια ειδική πτυχή ειδικότερα για την Ελλάδα. Είναι η παιδαγωγική αξία της βυζαντινής ζωγραφικής. Η γνώση και το «καλό γούστο»

Πέραν των θεωρητικών όμως σκέψεων, το ζωντανό πρόβλημα που τίθεται είναι τι συμβαίνει σήμερα στην ελληνική πραγματικότητα και τι μπορεί να γίνει ή έστω τι προτείνεται.

Ας δούμε λοιπόν ποιοι είναι οι παράγοντες που έχουν σημαντικό ρόλο στη σύνδεση τέχνης-παιδείας:

Πρώτα είναι τα λεγόμενα σήμερα *καλλιτεχνικά μαθήματα*. Τα όσα λέχθηκαν προηγουμένως κυρίως σε αυτά τα μαθήματα αναφέρονται. Θα ήθελα να προσθέσω σε αυτά τη σημασία της γνώσης της τεχνικής, του σχεδίου και του χρώματος, που βοηθά το παιδί να ανοίξει ευκολότερα διάλογο με τις εικαστικές τέχνες και να κατανοήσει τις μορφές και να διαμορφώσει δικά του κριτήρια. Κριτήρια που ξεκινούν μαζί και με άλλους παράγοντες στους οποίους αναφερόμαστε πιο κάτω από την αποτίμηση των έργων τέχνης, του ζωγραφικού πίνακα και της τοιχογραφίας, του χαρακτηριστικού και του γλυπτού και φθάνουν ως την επιλογή των επίπλων, των χρηστικών αντικειμένων, τα ενδύματα, τη μόδα. Βοηθούν το παιδί να διαμορφώνει αυτό που, γενικά, ονομάζουμε

«καλό γούστο» και που έχει τόσο μεγάλο ρόλο στην καθημερινή ζωή και μπορεί να συντελέει στον περιορισμό της χυδαιότητας, η οποία από παντού μας **κατακλύζει**.

Πώς όμως αντιμετωπίζονται τα μαθήματα αυτά; Στην εκπαίδευση υπάρχει η τάση η μάθηση να αντιμετωπίζεται κυρίως ως μέρος της παραγωγικής διαδικασίας. Συχνά ο προγραμματισμός υπακούει σε αυτή την κατεύθυνση. Σε αυτό το πλαίσιο οι διδακτικές ώρες που διατίθενται για τα καλλιτεχνικά (και άλλα σχετικά μαθήματα) ίσως να θεωρούνται από τους τεχνοκράτες καταδπάνηση ωφελίμου χρόνου. Η κοντόφθαλμη ωφελιμιστική αυτή αντίληψη –που δύσκολα θα την ονόμαζα «εκπαιδευτική»– παραβλέπει την ουσιαστικότερη πλευρά της παιδείας. Γιατί ακριβώς στην εποχή που η τεχνολογική εκπαίδευση και η πληροφορική είναι αναγκαίες για την επιβίωση την προσωπική αλλά και την εθνική, αυτά τα «άλλα» μαθήματα, όπως τα καλλιτεχνικά, είναι απαραίτητα για να επιτελέσει η παιδεία τον ύψιστο στόχο της: να διασώσει το ανθρώπινο πρόσωπο από τη μαζικοποίηση και την απανθρωποίηση και τη μετατροπή του σε έναν αριθμό, το Bar-Code system.

Δεύτερος σημαντικός παράγων θα είναι η *εισαγωγή του μαθήματος της Ιστορίας της Τέχνης* συστηματικά στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και, μαζί με το μάθημα της Ιστορίας, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η χρησιμότητα του μαθήματος, ενώ είναι, ή θα έπρεπε να είναι, προφανής, δεν έχει γίνει κατανοητή από τους αρμοδίους, με επικάλυψη πάντοτε του προβλήματος τις ανάγκες του αναλυτικού προγράμματος και την αναγκαιότητα τεχνολογικών μαθημάτων.

Είναι φυσικά βέβαιο ότι σε έναν άνθρωπο που δεν υπάρχει καμία δυνατότητα δόνησης η ιστορική γνώση δεν μπορεί να του προσφέρει σχεδόν τίποτε. Σε αυτόν όμως που έχει και τα ελάχιστα ψήγματα ευαισθησίας –και κάθε φυσιολογικό παιδί έχει–, η ιστορική γνώση βοηθάει στην καλλιέργειά τους, καθώς του προσφέρει δυνατότητα παρακολούθησης της παγκόσμιας πορείας από την αρχέγονη εποχή ως σήμερα, που συχνά, σε ένα μέρος, είναι σε σμικρογραφία και η δική του πορεία.

Αυτόνομο μάθημα

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο πρόγραμμα «Μελίνα» που πραγματοποιείται με τη συνεργασία των υπουργείων Παιδείας και Πολιτισμού, με την ευθύνη νέων εκπαιδευτικών και ιστορικών της Τέχνης με γνώση και ενθουσιασμό.

Η αυτονόμη αξία της τέχνης για την παιδεία και η άμεση σχέση μαζί της, καθώς και η καθοριστική για τη ζωή μας σημασία της, θα έπρεπε να μας οδηγήσει σε κάποια πρακτικά συμπεράσματα. Κυριότερο νομίζω ότι είναι η συνεργασία των τριών παραγόντων που προανέφερα. Θα ανοίξει τα μάτια να δουν αισθητικά ο καθηγητής των καλλιτεχνικών, θα θεμελιώσει με τη σίγουρη ιστορική γνώση το κριτήριο και ο καθηγητής της ιστορίας της τέχνης, θα εμπεδώσουν τα παραπάνω εκπαιδευτικά προγράμματα. Ο καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης όμως δεν υπάρχει. Είναι πλέον άμεση ανάγκη να κάνουμε έκκληση στους αρμοδίους του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και στον υπουργό Παιδείας για την εισαγωγή αυτόνομου μαθήματος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Αξίζει τον κόπο και τη δαπάνη, γιατί είναι μια μακροπρόθεσμη επένδυση με μέγεθος μη μετρητά, αλλά και γι' αυτό ακόμη περισσότερο πολύτιμη. Γιατί αναφέρεται στην ψυχή των παιδιών μας, που η καθεμία αξίζει όσο όλος ο κόσμος.

Νίκος Ζίας, αναπληρωτής καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών
(Ελαφρώς διασκευασμένο άρθρο στην εφημ. «Το Βήμα»)

ΖΗΤΟΥΜΕΝΑ

A Να ενημερώσετε τους συμμαθητές σας για το περιεχόμενο του παραπάνω κειμένου (100-120 λέξεις). Μονάδες 25

B1 Γιατί ο συγγραφέας δίνει τόση μεγάλη σημασία στο μάθημα της ζωγραφικής; 5 Μονάδες

B2 Πώς αντιμετωπίζονται σήμερα τα μαθήματα τέχνης και γιατί; 5 Μονάδες

B3 Να γράψετε μια παράγραφο (60-80 λέξεων) η οποία να αναπτύσσεται με τη μέθοδο της σύγκρισης-αντίθεσης: γνήσιο έργο τέχνης - κίβδηλο έργο τέχνης. 10 Μονάδες

B4 Να βρείτε τα συνώνυμα των έντονων λέξεων του κειμένου: διευρύνουν, λειτουργικότερη, ωφέλιμη απεικόνιση, κατακλύζει. 5 Μονάδες

Γ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Με αφορμή μια συζήτηση στο πλαίσιο της σχολικής αίθουσας σχετική με την κρίση της τέχνης στις μέρες μας, προβληματίζεστε για τα αίτια αυτού του φαινομένου και αναλύετε τις συνέπειες που επιφέρει η απουσία της τέχνης από τη ζωή του ανθρώπου. (400-500 λέξεις). Μονάδες 50

